

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Anica Blažič

Vključenost slepih in slabovidnih v visokošolske izobraževalne sisteme

Diplomsko delo

Ljubljana 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Anica Blažič

Mentorica: doc. dr. Maša Filipovič Hrast

Vključenost slepih in slabovidnih v visokošolske izobraževalne sisteme

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

Zahvaljujem se...

*... mentorici doc. dr. Maši Filipovič Hrast za pomoč, predloge in komentarje pri pisanju
diplomske naloge*

ter družini in prijateljem, ki so me podpirali v času študija.

Vključenost slepih in slabovidnih v visokošolske izobraževalne sisteme

V svojem diplomskem delu sem obravnavala temo vključenosti slepih in slabovidnih v visokošolske izobraževalne sisteme. Slepí in slabovidni so zelo ranljiva skupina, ki so potisnjeni na marginalni rob družbe, saj zaradi svoje telesne pomanjkljivosti potrebujejo posebne prilagoditve. Postavlja se vprašanje ali jim je zaradi njihove "pomanjkljivosti" mogoče zagotoviti izobraževanje na visokošolskih ustanovah ali pa so se prisiljeni odpovedati šolanju in kot taki niso zmožni konkurirati na trgu dela. Dostop do izobraževanja in učenja ljudem namreč omogoča aktivno vključenost v družbo in ima vpliv tudi na kakovost življenja. V diplomskem delu tako poskušam odgovoriti na vprašanje, kako velika je vključenost slepih in slabovidnih v visokošolskih izobraževalnih sistemih. Posebej izpostavim pomen socialne izključenosti slepih in slabovidnih za njihovo vključenost v izobraževalne sisteme. V nalogi so analizirane tudi ovire, ki slepim in slabovidnim onemogočajo nadaljevanje šolanja na visokošolski ravni izobraževanja. Podatke sem pridobila s pomočjo lastne empirične raziskave, pri kateri sem se omejila na slepe in slabovidne študente Univerze v Ljubljani.

Ključne besede: slepi, slabovidni, izobraževanje, integracija.

Integration of the blind and partially sighted into the higher education system

In my graduation thesis I address the topic of inclusion of the blind and partially sighted in the higher educational systems. Blind and partially sighted people are a very vulnerable group, who are pushed to the marginal edge of society because of their physical deficiencies, for which they need special adaptations. The question here is whether their "deficiencies" are preventing them to get the education in higher educational institutions, thus forcing them to give up school and as such are not able to compete in the labor market. Access to education and learning enables people to actively engage in society and it has an impact on their quality of life. This thesis attempts to answer the question, how big is the inclusion of blind and partially sighted in the higher educational systems. I specifically highlight the importance of the social exclusion of blind and partially sighted for their involvement in the educational systems. The thesis also analyzes the barriers that prevent blind and partially sighted to continue their education at the tertiary level of education. The information was gained through my own empirical research, in which I limited myself to blind and partially sighted students at the University of Ljubljana.

Keywords: blind, partially sighted, education, integration.

KAZALO

| | |
|---|----|
| 1 UVOD | 7 |
| 2 OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV | 10 |
| 2.1 SOCIALNA IZKLJUČENOST..... | 10 |
| 2.2 SLEPI IN SLABOVIDNI..... | 11 |
| 2.3 SOCIALNA IZKLJUČENOST SLEPIH IN SLABOVIDNIH | 13 |
| 3 SLEPI IN SLABOVIDNI V VISOKOŠOLSLEM IZOBRAŽEVANJU | 15 |
| 3.1 ZAKONODAJA..... | 15 |
| 4 EMPIRIČNI DEL..... | 17 |
| 4.1 METODOLOŠKA IZHODIŠČA | 17 |
| 4.1.1 Vzorčenje in izvedba..... | 18 |
| 4.1.2 Demografski podatki | 19 |
| 4.2 ANALIZA..... | 19 |
| 4.2.1 Stopnja slabovidnosti in odločitev za študij..... | 20 |
| 4.2.2 Izkušnje iz preteklega šolanja | 23 |
| 4.2.3 Študij in prilagoditve..... | 25 |
| 4.2.3.1 Izvedba študija..... | 25 |
| 4.2.3.2 Prostorski dostop..... | 27 |
| 4.2.4 Pomoč pri premagovanju ovir | 29 |
| 4.2.4.1 Formalna pomoč | 29 |
| 4.2.4.2 Pomoč društev..... | 30 |
| 4.2.4.3 Pomoč družine..... | 30 |

| | |
|--|----|
| 4.2.4.4 Pomoč sošolcev | 31 |
| 5 ZAKLJUČEK..... | 32 |
| 6 LITERATURA..... | 34 |
| PRILOGA A: Vprašanja za intervju | 37 |

1 UVOD

Ena izmed osnovnih funkcij človekovega uma je urejanje po vrstah ali klasifikacija. Ko nekaj vidimo, razvrstimo v nam že naprej znano skupino pojavov. Običajno se to dogaja na nivoju nezavednega in povsem spontano. Tako delimo ljudi na običajne, normalne ali standardne ter na tiste, ki so nenormalni oziroma odstopajoči, marginalni. Slepí in slabovidni so tako tipična marginalna družbena skupina, ki zaradi slepote oziroma slabovidnost lahko postanejo socialno izključeni.

V današnji družbi velja načelo enakih možnosti. V Splošni deklaraciji o človekovih pravicah je namreč zapisano, da se vsi ljudje "rodijo svobodni in imajo enako dostojanstvo in enake pravice" (Kobal Grum in Kobal 2009, 7). Če načelo prenesemo na izobraževalno področje, bi torej moralo veljati, da imajo tudi slepi in slabovidni enake možnosti kot njihovi vrstniki, ki vidijo, saj nam izobrazba oziroma izobraževanje pomaga, da vemo, da znamo kakovostno delati, kakovostno sobivati in kakovostno živeti (Židan 2009, 19). Dostop do izobraževanja in učenja omogoča aktivno vključevanje v družbo, kar posledično vpliva tudi na večjo kakovost življenja. Zagotavljanje enakih možnosti slepim in slabovidnim je možno le, če se izvaja skupaj z ustrezno strokovno pomočjo, ki se začne že v najzgodnejših letih njihovega življenja. Ta pomoč se konča s končanjem srednješolskega izobraževanja; slepi in slabovidni študentje nimajo več zagotovljene tiflopedagoške pomoči. Tiflopedagog je strokovnjak tiflopedagogike, ki je specialna pedagogika za slabovidne in slepe (SSKJ 2012). Naloga mobilne tiflopedagoške službe je spremljanje, svetovanje in delo z otrokom, svetovanje staršem, učiteljem in drugim ustanovam. Tiflopedagog sodeluje tudi z učitelji, ki jim svetuje načine dela s slepimi in slabovidnimi, organizira seminarje, kjer se učitelji spoznajo s prilagojenimi pripomočki, učnimi sredstvi in specialnimi načini dela. Občasno pa sodelujejo tudi pri pouku integriranega učenca zaradi neposredne pomoči in svetovanja učitelju (Ministrstvo za šolstvo in šport 2000).

V svojem diplomskem delu se osredotočam na slepe in slabovidne študente. Slabovidni študentje imajo lahko težave z vidom na blizu ali na daleč, ne vidijo delcev slik, lahko imajo izpad centralnega ali perifernega vida. Njihovo delo naj bi bilo enako hitro kot delo ostalih vrstnikov, vendar pa pri delu potrebujejo dodatke pripomočke za delo na blizu ali daleč. Težko slabovidni so počasnejši in imajo težave pri branju običajnega tiska, zato berejo s

povečavo ali pa morajo uporabljati zvočno gradivo oziroma pomoč bralca. Vse prilagoditve so odvisne od individualnih posebnosti posameznika glede okvarjenosti njegovih oči. Slepí z ostankom vida si pri študiju pomagajo z zvočno tehniko, brajevo pisavo ter s pomočjo raznih povečal. Popolnoma slepi pa morajo, tako kot v vsakdanjem življenju kot tudi pri študiju, uporabljati ostala čutila. Pišejo in berejo v brajevi pisavi ali pa uporabljajo zvočno metodo. Pri delu potrebujejo prilagojene učne pripomočke in pripomočke za slepe za orientacijo in vsakdanje življenje (Bera in drugi 2010, 9).

Osnovno vprašanje, ki sem si ga zastavila pri pisanju diplomskega dela, je, kako velika je vključenost slepih in slabovidnih v visokošolskih izobraževalnih sistemih. Prav tako me zanima, kako premagujejo ovire, s katerimi se soočajo pri študiju. Izpostavila sem pomen socialne vključenosti slepih in slabovidnih za njihovo vključenost v izobraževalne sisteme. Pri pisanju diplomskega dela sem se omejila na Univerzo v Ljubljani, kjer je število vpisanih študentov najvišje. Pri tem moram poudariti, da Univerza v Ljubljani sistematično ne spremlja slepe in slabovidne študente in tako ni nobenih vodenih evidenc, kolikšno je število le-teh.

Delo je sestavljeno iz teoretičnega in empiričnega dela.

Teoretični del je razdeljen na dve poglavji, v katerih sem s pomočjo že obstoječe literature predstavila temeljne pojme diplomskega dela. Najprej opredelim socialno izključenost na splošno. Predstavim slepe in slabovidne, njihovo medicinsko in pedagoško delitev ter omenim evidence slepih in slabovidnih. V nadaljevanju predstavim načine šolanja v svetu in v Sloveniji. Nato predstavim socialno izključenost slepih in slabovidnih, kjer omenjam predvsem socialno in ekonomsko izključenost, in predstavim pravice slepih in slabovidnih. Sledi poglavje o slepih in slabovidnih v visokošolskem izobraževanju, kjer predstavim pravice in možnosti izobraževanja.

Drugi del diplomskega dela je empirični. V njem predstavim analizo podatkov, ki sem jih pridobila z raziskavo. Opravila sem intervjuje s slepimi in slabovidnimi študenti Univerze v Ljubljani. Najprej predstavim metodološka izhodišča, vzorčenje in raziskovanje ter predstavim demografske podatke intervjuvancev. Sledi analiza in interpretacija podatkov, ki so bili pridobljeni z intervjuji.

V zaključku pa predstavim temeljne ugotovitve ter odgovorim na svoje zastavljeno raziskovalno vprašanje o ovirah za vključenost slepih in slabovidnih v visokošolske izobraževalne programe.

2 OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV

2.1 SOCIALNA IZKLJUČENOST

Socialna izključenost je dinamičen, večdimenzionalen in kompleksen koncept. Opredeli nam, kakšne so stopnje tveganja za posameznika ali skupine, da so izpostavljeni družbeni izključenosti (Zavratnik Zimic 2000, 834; Mayes in drugi 2001, 34–35; Rapuš Pavel 2005, 338). Bhala in Lapeyre (v Zavratnik Zimic 2000, 834) družbeno izključenost definirata iz ekonomskega, družbenega in političnega vidika. O izključenosti v širšem vidiku navajamo Trbančevu, ki socialno izključenost definira kot "kopičenje izključenosti oz. omejenega sodelovanja v ključnih virih, institucijah in mehanizmih, preko katerih potekajo civilno, ekonomsko, socialno in medsebojno vključevanje posameznikov in skupin v družbo" (Trbanč 1996, 287). Rapuš Pavelova (2005, 339) pravi, da definicija vsebuje objektivne situacije, med katere spadajo ekonomski in socialni vidiki življenja ter subjektivne izkušnje posameznika. Govorimo torej o prepletu materialnega položaja posameznika z njegovimi navadami in vrednotami. Pri pisanju dela se osredotočam predvsem na družbeni in ekonomski vidik izključenosti slepih in slabovidnih.

Room (v Lebarič in drugi 2006, 19) socialno izključenost opredeljuje kot zanikanje civilnih, socialnih in političnih pravic državljanov. Socialno izključenost razume kot koncept, s katerim lahko v družbi prepoznamo različne strukture, ki posameznike ali skupine vodijo v marginalizacijo in posledično v socialno izključenost (Room v Rapuš Pavel 2005, 341). Klasen (v Lebarič in drugi 2006, 19) o socialni izključenosti govori, ko gre za zmanjšanje zmožnosti izključene osebe, da navezuje odnose z drugimi člani skupnosti. Medtem ko Sen (v Lebarič in drugi 2006, 19) piše, da gre za nezmožnost posameznika, da se vključi v družbo, da je v njej udeležen. Socialna izključenost je posledica pomanjkanja v enem ali več podsistemih družbe, med katere spadajo demografski in pravni sistem, sistem trga dela, socialni sistem ter družinski sistem. Ti sistemi se torej nanašajo na civilno, ekonomsko, socialno in medosebno integracijo. V svojem delu se tako osredotočam na socialno izključenost slepih in slabovidnih, ki so zaradi svoje telesne pomanjkljivosti marginalizirani, zaradi česar se zmanjša njihova zmožnost, da navezujejo odnose z drugimi člani skupnosti.

Socialna izključenost je torej rezultat pomanjkanja virov, ki so posledica neustrezne socialne participacije ter nezadostne socialne integracije in socialne zaščite (Room v Rapuš Pavel 2005, 341). Socialna izključenost je relativna v prostoru in času (Mayes in drugi 2001, 34). Nanašajoč se na Haana (v Mayes in drugi 2001, 36) lahko govorimo, da so posamezniki ali skupine lahko izključene iz več različnih skupin in to pogosto tudi istočasno. Socialna izključenost se lahko zgodi na vseh ravneh družbe. Po Vrankenu (v Mayes in drugi 2001, 36) socialna izključenost obstaja, ko govorimo o jasni meji med posamezniki ali skupinami v hierarhičnih odnosih. Prav tako o socialni izključenosti govorimo, ko govorimo o družbeni mobilnosti oziroma pomanjkanju le-te (Mayes in drugi 2001, 37). Trbančeva (Trbanc 1996, 287–288) povezuje koncept socialne izključenosti tudi s konceptom kakovosti življenja in omejitvami pri zadovoljevanju potreb posameznika.

2.2 SLEPI IN SLABOVIDNI

Pri opredelitvi slepih in slabovidnih se lahko nanašamo na medicinsko oziroma formalno ali na pedagoško oziroma praktično opredelitev.

Pri medicinski opredelitvi ločimo slepe in slabovidne. Slepí so tisti, ki so brez ostanka vida oziroma z minimalnim ostankom vida (4,9 odstotka vida na boljšem očesu). Slabovidni pa so tisti, ki imajo na boljšem očesu 5–30 odstotkov preostalega vida in se še dodatno ločijo na težje slabovidne (5–9,9 odstotka) in slabovidne (10–30 odstotka preostalega vida).

Po pedagoški opredelitvi pa ločimo *slabovidne*, ki ob ustreznih pogojih sprejemajo informacije po vidni poti, *težje slabovidne*, pri katerih del učenja poteka po vidni poti in del po metodi za slabovidne, *slepota z ostankom vida*, pri kateri oseba prepozna predmete na 1 do 2 metra, *slepota z minimalnim ostankom vida*, kjer oseba vidi sence, obrise večjih predmetov in *popolna slepota ali slepota z zaznavo svetlobe*, kjer oseba dela po metodi za slepe (Murn 2002, 12–13; Kacič 2007, 145–146).

Na svetu je več kot 161 milijonov ljudi, ki imajo probleme z vidom. Število je neenakomerno porazdeljeno po starosti. Nanašajoč se na raziskave lahko trdimo, da je največja skupina ljudi, ki imajo probleme z vidom, vključena v kategoriji nad 50 let. Če preverimo statistične podatke o slepih in slabovidnih, lahko opazimo, da ima težave z vidom veliko več žensk, kot

moških (Resnikoff in drugi 2004, 1). Te ugotovitve potrjujejo tudi slovenski podatki (Kačič in drugi 2010, 25–27).

V Sloveniji uradnih evidenc o slepih in slabovidnih ni. Edini obstoječi register vodi Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije. Iz njega je razvidno, da je bilo v letu 2008 v zvezo vključenih 3995 ljudi (1698 slabovidnih in 2297 slepih). Pri tem je potrebno povedati, da se v Zvezo društev slepih in slabovidnih Slovenije posamezniki vključujejo prostovoljno in potem takem ti podatki ne odražajo popolne oziroma realne slike stanja v Republiki Sloveniji. Po njihovih podatkih lahko ugotovimo, da je bilo v starostni kategoriji do 3. leta vključenih 5 otrok. V starostni skupini od 3 do 6 let je bilo 15 otrok. V kategoriji od 6 do 15 let je bil vključen 101 otrok in v kategoriji od 15 do 21 let 72 slepih oziroma slabovidnih posameznikov. V kategoriji od 21 do 65 let jih je bilo vključenih 1873. Največjo skupino pa predstavljajo starejši od 65 let, kjer je 2137 ljudi (Kačič in drugi 2010, 5, 25–27). Ker nisem mogla pridobiti bolj natančnih evidenc o številu slepih in slabovidnih, ki bi jih lahko uporabila pri pisanju svojega dela, sem izhajala kar iz teh podatkov. Tako sem za potrebe naloge vzela skupino od 15 do 21 let, ki šteje 72 slepih in slabovidnih oseb, saj je ta skupina najbližje mojemu vzorcu slepih in slabovidnih, ki jih želim preučiti. Nanašajoč se samo na te podatke ne moremo trditi, kolikšno je dejansko število slepih in slabovidnih, ki študirajo, lahko pa pridobimo splošno predstavbo. Govorimo torej o zelo majhnem odstotku populacije in nanašajoč se na register, ki ga vodi Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije, število slepih in slabovidnih, ki študirajo, ne presega 100 posameznikov.

Slepe in slabovidne otroke se v Sloveniji vključuje v Zavod za slepo in slabovidno mladino Ljubljana, kjer jim je zagotovljeno osnovnošolsko in deloma srednješolsko izobraževanje. V zadnjem času se vse bolj poudarja inkluzija (vključevanje otrok s posebnimi potrebami v redne šole z zagotavljanjem pomoči v različnih oblikah podpore), kjer Slovenija poskuša slediti evropskim trendom. Najvišjo stopnjo inkluzije imajo v Španiji, Grčiji, Italiji, na Portugalskem, Švedskem, Norveškem, Islandiji in Cipru. Sistem rednega in posebnega izobraževanja omogočajo na Danskem, v Franciji, na Irskem, v Luksemburgu, Avstriji, na Finskem, v Veliki Britaniji, Latviji, na Češkem, Slovaškem in v Sloveniji. Ločen sistem izobraževanja imajo v Švici in Belgiji. Integracija/inkluzija se prične v družini, kjer lahko ta veliko prispeva k pripravi otroka na življenje v svetu videčih. K inkluziji pa po drugi strani prispevajo tudi zakonodajne možnosti (Kobal Grum in Kobal 2006, 23–30).

Žolgar Jerkovičeva pravi, da izkušnje kažejo, da "vključevanje otroka v razred z videčimi vrstniki ne pomeni, da je otrok s slepoto ali slabovidnostjo enak kot njegov vrstnik, niti ne zagotavlja socialne interakcije in redko poteka tako, kot naj bi inkluzija potekala. Realnost je taka, da nekateri učenci s slepoto in slabovidnostjo z inkluzijo ne pridobivajo. Odločitev, v katerem programu se bo otrok šolal, je odvisna od individualnih dejavnikov in ne od zakonodaje" (Žlogar Jerković v Kobal Grum in Kobal 2006, 28).

Od leta 2000 imajo slepi in slabovidni otroci v Sloveniji zakonsko podlago za integrirane oblike izobraževanja. Nobene pozornosti se ne posveča najmlajšim otrokom (do tretjega leta jih obravnava le Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju) in so "tako s strani države, kar zadeva strokovno vzgojo, povsem zanemarjeni" (Kobal Grum v Kobal Grum in Kobal 2006, 44). Če se otrok šola v rednih šolah, ima v prvem triletju osnovne šole možnost pomoči (do pet ur tedensko, kasneje pa le tri) specialnega pedagoga (mobilni tiflopedagog) (Kobal Grum in Kobal 2006, 42).

2.3 SOCIALNA IZKLJUČENOST SLEPIH IN SLABOVIDNIH

Ko govorimo o socialni vključenosti, se nanašamo na kognitivne vidike, ki se navezujejo na storilnost in učno uspešnost in na konativne vidike, ki so povezani na samodejavnost posameznika in na njegovo vpetost v socialne odnose. Socialna vključenost je ključni dejavnik, ki omogoča razvoj optimalne vključenosti slepih in slabovidnih v socialno okolje (Lebarič in drugi 2006; Kobal Grum in Kobal 2009).

Socialna izključenost pri slepih in slabovidnih je povezana z njihovo zaznavo sveta okoli sebe. Govorimo o sposobnosti čim samostojnejšega življenja slepih in slabovidnih v svetu videčih. Za doseg tega cilja pa je potrebno nenehno socialno učenje in mobilnost. Mobilnost slepih in slabovidnih je omejena, saj človek preko vida prejme 80 odstotkov vseh informacij, z ostalimi čutili pa le okoli 20 odstotkov. Pri slepih in slabovidnih je velika količina informacij izostala oziroma je pot do njih zaprta ali možno zožena, kar jim otežuje ali celo onemogoča normalno funkcioniranje. Pojemovni in predstavniki svet slepega ali slabovidnega je zato precej osiromašen (Brvar 2010, 50-64). Vendar moramo poudariti, da je napačno sklepati, da slepi in slabovidni zelo zaostajajo za vidnimi vrstniki. Slepota namreč ne

predstavlja oviro za posameznikov intelektualni razvoj (Lebarič in drugi 2006, 16). Z uporabo številnih učnih strategij, spretnosti in tehnik slepi in slabovidni varno, samostojno in samozavestno dosegajo cilje (Žolgar Jerkovič in Kermauner 2006, 379). Ali, kot piše Šinko, "slepi in slabovidni otroci v resnici niso prav nič drugačni od polnočutnih. Potrebujemo le drugačne pristope, metode in pripomočke" (Šinko 2004, 111).

Razlikovati je potrebno med slepimi in slabovidnimi, saj se medsebojno razlikujejo v zmožnostih sprejemanja zunanjih dejavnikov. Imajo slabšo možnost vzpostavljanja oziroma sploh niso zmožni vzpostaviti očesni kontakt z drugimi ter videti njihove odzive (Bera in drugi 2010, 56).

Vloga države pri zagotavljanju vključenosti slepih in slabovidnih se kaže predvsem v zagotavljanju pravic slepim in slabovidnim. Ti pri svojem delovanju potrebujejo pripomočke, ki jim lajšajo življenje. Z obveznim zdravstvenim zavarovanjem je slepim in slabovidnim zagotovljena pravica do medicinsko-tehničnega pripomočka, ki je potreben za zdravljenje in medicinsko rehabilitacijo.¹

V kolikor slep ali slaboviden potrebuje dodatne pripomočke, se mora znajti sam. Pri tem imajo slepi in slabovidni velike finančne težave, saj so pripomočki, ki jih potrebujejo, dragi. Največkrat se tako obrnejo na zveze in društva, ki skušajo po finančni plati pomagati preko donacij. Finančno slepim in slabovidnim pomagajo tudi Lions klubi (Lions Klub Brnik 2012).

V kolikor slep ali slaboviden izgubi službo oziroma je delovno razmerje prekinjeno po krivdi delodajalca in mu ta ni zagotovil druge zaposlitve, mu pripada pravica do starostne pokojnine

¹ Zavarovana oseba ima tako pravico do bele palice, ki mu pripada vsako leto. Če uporablja ultrazvočno palico, mu ta pripada vsake 3 leta. Pravico ima do očal s korekcijskimi stekli za izboljšanje vida, očal z mlečnimi stekli, specialnega sistema leč (teleskopska očala) pri visoki stopnji slabovidnosti. Pravico ima do temnih očal, pravico do trdih, poltrdih ali mehkih leč. Otroci imajo pravico do očal z organskimi stekli (plastika). Slep ali slaboviden, pri katerem ni mogoče izboljšati vida z drugimi očesnimi pripomočki, ima pravico do povečevalnega stekla oziroma lupe. Prav tako imajo pravico do polne očesne proteze, delne/luskinaste proteze ali orbitalne proteze. Očala in leče lahko slep ali slaboviden pridobi vsaki dve leti, razen otroci mlajši od 15 let in odrasli z izgubo vida 90 odstotkov ali več, ki imajo možnost zamenjave vsako leto. Slep ali slaboviden ima pravico do brajevega pisalnega stroja in kasetofona, če gre za osebo s preostankom vida 20 odstotkov ali manj. Povečevalna stekla oziroma lupe jim pripadajo na vsake 3 leta, kasetofon na vsake 10 let. Brajev pisalni stoj pa lahko dobijo samo enkrat (Padežnik in Ahčan 2005, 7–10).

brez zmanjšanja zaradi upokojitve pred dopolnitvijo polne starosti. V kolikor ima urejeno zavarovanje, mu pripada najmanj pokojnina v višini osnove za odmero dodatnih pravic (dodatek za pomoč in strežbo idr.) (Padežnik in Ahčan 2005, 10–13)

Republika Slovenija na področju medijev podpira razširjanje programskih vsebin, ki so namenjene slepim, v njim prilagojeni tehniki. Podpira tudi razvoj ustrezne tehnične infrastrukture. Tako mora biti zagotovljeno pridobivanje informacij javnega značaja tudi za slepe in slabovidne v njim dosegljivi tekstovni ali govorni obliki (Padežnik in Ahčan 2005, 53–54).

3 SLEPI IN SLABOVIDNI V VISOKOŠOLSLEM IZOBRAŽEVANJU

3.1 ZAKONODAJA

S sprejetjem Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami se slepi in slabovidni učenci oziroma študentje lahko vključujejo v vse oblike izobraževanja in usposabljanja. V skladu z Deklaracijo OZN o otrokovih pravicah ima vsak otrok in mladostnik pravico do enakih možnosti. Tako imajo tudi otroci oziroma študentje z motnjami vida možnost obiskovanja izobraževanja v bližini svojega doma in se jim več ni potrebno izločiti iz domačega okolja zaradi vključevanja v sistem izobraževanja. Razvite so dodatne oblike strokovne pomoči tako učečemu se, kot učitelju in staršem (Murn 2002, 7).

Slepi in slabovidni dijaki v Sloveniji se lahko vpišejo na visokošolske programe, če izpolnjujejo splošne pogoje za vpis, ki so navedeni v vsakoletnem razpisu za vpis v prvi letnik za posamezne visokošolske zavode oziroma fakultete. Univerza v Ljubljani nima centralnega vodenja vprašanj študentov s posebnimi potrebami, kamor uvrščamo tudi slepe in slabovidne študente. Vsaka fakulteta tako sama regulira to področje. Posledično tudi ni nobenih centralno vodenih evidenc o slepih in slabovidnih študentih (Opara in ostali 2010, 124–125). Se pa ne glede na doseženo število točk na seznam sprejetih izjemoma lahko uvrstijo tudi kandidati s posebnimi potrebami, ki izpolnjujejo splošne pogoje za vpis v študijski program, in sicer na

podlagi individualne prošnje in ustreznih dokazil, o katerih odloča pristojni organ univerze oziroma visokošolski zavod (Padežnik in Ahčan 2005, 68).

Kačiča (in drugi 2010, 25) je objavil raziskavo o celoviti rehabilitaciji slepih in slabovidnih, kjer navede število slepih in slabovidnih. Tako med drugim objavi, da je bilo leta 2008 v starostni skupini od 15 do 21 let vključenih 72 posameznikov. Od tega 44 moških in 28 žensk. Lahko povzamemo, da je nekaj teh posameznikov danes študentov. Kot lahko opazimo, govorimo o zelo majhni skupini, kar je po eni strani spodbudna novica, po drugi pa mi ravno majhnost skupine povzroča težavo, ker slepi in slabovidni zaradi premajhnega števila niso nikjer sistematično vodeni. Tako nisem mogla dobiti realnih podatkov o njihovem številu na Univerzi v Ljubljani. Tudi na Društvu študentov invalidov ne vodijo poseben evidence samo za slepe in slabovidne.

Za slepe in slabovidne študente veljajo nekatere dodatne pravice pri izpitnih rokih, kjer se po dogovoru z izpraševalcem lahko opravlja izpit v izrednem izpitnem roku. Prav tako se lahko študent izjemoma lahko vpiše v višji letnik, tudi če ni opravil vseh obveznosti, ki so bile določene s študijskim programom za vpis v višji letnik, kadar ima za to opravičene razloge (mu je priznan status osebe s posebnimi potrebami). Slepemu ali slabovidnemu študentu, ki ima status študenta s posebnimi potrebami oziroma zaradi svoje okvare ne more opraviti študijskih obveznosti v roku, se izjemoma lahko podaljša status študenta. Za pridobitev statusa študenta s posebnimi potrebami mora študent ob vpisu predložiti ustrezno mnenje pristojne komisije za usmerjanje otrok, mladostnikov in mlajših polnoletnih otrok s posebnimi potrebami ali mnenje invalidske komisije. Sama Univerza pa s pravili opredeli način opravljanja študijskih obveznosti in pogoje za prehod v višji letnik za te študente (Padežnik in Ahčan 2005, 65).

Slepemu študentu se lahko zaradi težje funkcionalne prizadetosti zviša štipendija za 20 odstotkov zajamčene plače. Prav tako je študent ob preložitvi dokazil upravičen do subvencioniranega bivanja v študentskem domu oziroma se mu po individualni obravnavi lahko prišteje še 100 točk (Padežnik in Ahčan 2005, 66–69).

4 EMPIRIČNI DEL

V prvem delu diplomskega dela sem predstavila teoretična izhodišča, ki obravnavajo tematiko slepih in slabovidnih ter njihovega šolanja, v empiričnem delu pa bom s pomočjo predhodno opravljenih intervjujev na podlagi analize in interpretacij poskušala predstaviti, kateri so dejavniki, ki slepe in slabovidne spodbujajo k nadaljevanju šolanja oziroma s kakšnimi ovirami se soočajo pri študiju. S pomočjo intervjujev sem poskušala izvedeti, kako se slepi in slabovidni soočajo s samim študijem; ali jim kdo pomaga pri študiju in kako se fakultete oziroma profesorji prilagajajo njihovim potrebam, kako jih sprejemajo sošolci in sošolke, ali jim je nudena kakšna pomoč ter na koga se lahko obrnejo, če kaj rabijo.

4.1 METODOLOŠKA IZHODIŠČA

Za pridobitev podatkov sem uporabila kvalitativno metodo zbiranja podatkov s polstrukturiranim intervjujem.

Najznačilnejša oblika v kvalitativnem raziskovanju je intervju. Metoda se uporablja predvsem, ko nas zanimajo videnja, prepričanja, mnenja, stališča (Barle-Lakota in drugi 2004, 18).

Pri svoji empirični raziskavi sem uporabila polstrukturiran intervju. Takšen pristop mi je omogočal, da sem tekom pogovora zastavljala nova vprašanja glede na odgovore intervjuvanca. Gre za manj formalen način pridobivanja podatkov. Ozračje je bolj podobno sproščnemu pogovoru. Prehodno sem si osnovala osnovna vprašanja, ki bi mi pomagala, da bi pogovor tekel v smeri pridobivanja želenih podatkov. Sama vprašanja sem nato tekom pogovora prilagajala oziroma spreminjala ali celo izpustila. Intervjuvanec je imel možnost, da je izrazil svoje mnenje in mi tako omogočil boljše razumevanje njegovega stališča in prepričanja. Prednost takega pristopa je torej v tem, da ima intervjuvanec več svobode, da nam lahko več pove o sebi in nam s tem potencialno nudi dostop do zalog informacij, ki jih drugače ne bi razkril. Pomanjkljivost takšne metode je predvsem v tem, da nam intervjuvanec lahko poda preveč obsežne odgovore, ki nas lahko zavedejo in ne odražajo intervjuvančevega

dejanskega mnenja, mišljenja ali stanja (Barle- Lakota in drugi 2004, 18–19 in Haralambos in Holborn 1999, 848–850).

4.1.1 Vzorčenje in izvedba

Osebe, ki so sodelovale pri moji raziskavi, sem pridobila s pomočjo Medobčinskega društva slepih in slabovidnih Ljubljana, Društva študentskih invalidov Slovenije in preko lastne socialne mreže. Tako sem prejela odziv s strani osmih študentov, ki so bili zainteresirani za sodelovanje.

Pri intervjuju je tako sodelovalo pet študentov in tri študentke. Osnovni pogoj za samo sodelovanje je bilo dejstvo, da so slepi oziroma slabovidni ter da študirajo v okviru Univerze v Ljubljani.

Intervjuje sem izvedla v juliju 2012. S sodelujočimi sem predhodno navezala stik preko telefonskega klica. Posameznikom sem predstavila svoj namen in izvedbo empiričnega dela svojega diplomskega dela. Z vsemi, ki so bili pripravljene na sodelovanje, sem se dogovorila o času in kraju, kjer bi potekal intervju. Vse intervjuvance sem tikala, saj so sami izrazili, da ne želijo, da jih vikam.

Kraji, kjer so potekali intervjuji, so bili različni. V dveh primerih je intervju potekal pri intervjuvancu doma oziroma v študentski sobi, kjer stanuje tekom študijskega leta. Dva intervjuja sta potekala v prostorih Knjižnice Otona Župančiča, kjer sta bili zagotovljeni tišina in mir. V enem primeru je intervjuvanka prišla do mene in sva intervju opravili pri meni doma. En intervju je potekal na Filozofski fakulteti v Ljubljani, kjer intervjuvanec študira. Z dvema intervjuvancema pa sem se dobila v parku Tivoli. Izbiro kraja intervjujev sem prepustila intervjuvancem samim, saj sem želela, da se tekom pogovora dobro počutijo in jih okolica ne obremenjuje do te mere, da se ne bi mogli osredotočiti na sama vprašanja. Moja želja je bila, da bi intervju potekal v okolici, ki jo slep oziroma slaboviden intervjuvanec pozna. Moj pogoj je bila samo mirna lokacija, predvsem zaradi tehničnih pletičev snemanja pogovora.

Tudi čas intervjujev je bil različen. Prilagodila sem se željam intervjuvancev in opravila intervjuje v času, ko je njim to ustrezalo. S tremi intervjuvanci sem opravila intervju v dopoldanskem času, s petimi pa v popoldanskem času. Sam intervju je v povprečju potekal 18 minut.

Pred samim intervjujem sem se pogovorila z intervjuvanci in si pridobila demografske podatke. Že takoj na začetku sem jim zagotovila, da je zagotovljena anonimnost (imena intervjuvancev so v diplomskem delu spremenjena) in da imajo možnost odstopiti od spraševanja oziroma da lahko intervju kadar koli prekinemo, če to želijo. Pri intervjuju sem uporabljala snemalno napravo, predvsem zaradi transkripcije pogovorov, ki so mi potem služile za analizo. Odgovore intervjuvancem sem deloma preoblikovala iz pogovornega v knjižni jezik. Pri tem sem pazila, da je vsebina pogovora ostala nespremenjena.

4.1.2 Demografski podatki

V raziskavi je sodelovalo 5 moških in 3 žensk. Njihova povprečna starost je bila 24 let. Najmlajša oseba je bil moški, star 22 let. Najstarejša oseba je bila prav tako moški, star 27 let. Od tega so bile 3 osebe, ki so bile slabovidne, in 5 oseb, ki so bile slepe. Razen ene osebe, ki je oslepela kasneje, so vsi intervjuvanci slepi oziroma slabovidni od rojstva naprej.

Vsi intervjuvanci so končali osnovno in srednjo šolo. V redno osnovno šolo je hodila polovica intervjuvancev, druga polovica pa je obiskovala Zavod za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani. Redno srednjo šolo oziroma gimnazijo je obiskovalo 6 oseb (ena Waldorfsko gimnazijo, štiri gimnazijo družboslovne smeri in ena oseba tehniško gimnazijo). Dva intervjuvanca pa sta obiskovala srednjo šolo v Centru slepih in slabovidnih v Škofji Loki. V času intervjuvanja sta dve osebi že končali šolanje na fakulteti in iščeta zaposlitev oziroma ena oseba je že dobila delo. Vsi ostali so aktivni študentje.

Vsi intervjuvanci tekom tedna stanujejo v Ljubljani. Štirje imajo v Ljubljani tudi stalno prebivališče.

4.2 ANALIZA

Predstavila in analizirala bom ugotovitve, ki sem jih pridobila s polstrukturiranimi intervjuji. Tako želim predstaviti kako stopnja slabovidnosti vpliva na odločitev za smer študija, kakšne so pretekle izkušnje šolanja intervjuvancev in kako so te izkušnje vplivale na njihovo izbiro smeri študija. Predstavim sam študij oziroma potrebne prilagoditve za samo izvedbo študija za

slepe in slabovidne intervjuvance. Omenim prostorski dostop in pomoč pri premagovanju ovir, kjer omenim tako formalno in društveno pomoč kot tudi pomoč staršev in sošolcev.

4.2.1 Stopnja slabovidnosti in odločitev za študij

Prvo vprašanje, ki sem ga zastavila svojim intervjuvancem, se je nanašalo na njihovo slepoto, torej: ali so slepi ali slabovidni. Vprašanje sem zastavila predvsem z vidika, ali je njihova slepota vplivala na izbiro smeri študija oziroma same odločitve za nadaljevanje študija.

Trije intervjuvanci so mi brez pomisleka odgovorili, da so slepi, dva slabovidna. Njihov odgovor se je nanašal na medicinsko gledanje slepote, kjer govorimo o slepi osebi, ki je brez ostanka vida ali z minimalnim ostankom vida in ima na boljšem očesu 4,9 odstotka vida. Med intervjuvanci ni bilo nobenega intervjuvanca, ki bi bil popolnoma slep. Na to, da bom popolnoma slepe študente težko našla, so me opozorili tudi sami intervjuvanci. Dva izmed intervjuvancev sta zase dejala, da sta slepa z ostankom vida in se pri tem sklicevala na pedagoško oziroma praktično opredelitev slepote. Najzanimivejši odgovor je podala intervjuvanka, ki je delala, da je na meji med slepo in slabovidno osebo (medicinska opredelitev), vendar se sama zaradi samostojnega delovanja v družbi opredeljuje kot slabovidna. Svojo slepoto opredeljuje glede na okolico, v kateri se giblje, in zmožnosti samostojnosti.

"Slabovidna. Sem na meji. Za delovanje sem bolj slabovidna, zato, ker delujem v družbi in tukaj, kjer se gibljem." (Neja, 23)

Potrebno je poudariti, da obstajajo pri posameznikih precejšnje razlike v načinu izrabe in uporabe preostalega vida. Nekateri znajo zelo funkcionalno izkoriščati svoj preostali vid s pomočjo vaj vida in stalne uporabe. Nasprotno pa imajo nekateri s precejšnim preostankom vida težave, ker ga ne uporabljajo učinkovito (Murn 2002, 13). Na to opozarjajo tudi intervjuvanci, ki omenjajo, da znajo svoj preostali vid dobro uporabiti in izkoristiti.

"/.../ sicer imam zelo nizek ostanek vida, vendar ga znam zelo dobro uporabiti." (Uroš, 25)

"Jasno, se zaletiš, vendar sedaj že toliko obvladam, da ni problem." (Zvone, 27)

Pri izbiri smeri študija se jih je večina odločila za družboslovne smeri, tako so intervjuvanci med drugim študentje socialnega dela, sociologije, zgodovine, angleščine, ekonomije, informatike in fizioterapije.

Zvone, ki študira fizioterapijo, je omenil, da je bila fakulteta na začetku skeptična, vendar kasneje ni imel problemov, predvsem zaradi tega, ker ima še vedno veliko vida ohranjenega. Za nadaljevanje študija so se intervjuvanci odločili predvsem na podlagi svojih interesov oziroma potrebe po pridobivanju novega znanja. Nekateri omenjajo strah pred nazadovanjem oziroma skrbjo za družino:

"Bal sem se ostati na eni ravni, stagnirati." (Rado, 22)

"Nekaj doprinesti za to družino. Ustvariti si družino in potem skrbeti zanjo. Oziroma skrbeti za družino, kolikor lahko. Zaradi tega sem se odločil za nadaljevanje študija." (Rado, 22)

Spet drugi so se želeli vpisati na fakulteto, kjer bi lahko pridobili znanje za delo z ljudmi ali pa jih je vodila ambicioznost. Nekateri niso vedeli, kaj bi počeli in so se že predhodno odločili za šolanje na gimnaziji in potem nadaljevali s šolanjem na družboslovni smeri. Pričakovanje in strah sta tako pomembna dejavnika izbire vrste študija.

"Zaradi težav z vidom sem vedela, da bom lažje opravljala poklice, pri katerih je v ospredju komunikacija z ljudmi in ne fizično delo." (Mojca, 23)

"/.../ večinoma delo, ki zahteva bolj človeka kot človeka, da bo z glavo kaj naredil, z možgani, in ne s svojimi funkcionalnimi sposobnostmi." (Zvone, 27)

"Nisem vedela, kaj bi. Študirala. Kaj bi, zato sem šla že prej v gimnazijo, potem sem pa hotela nekaj takega. Družboslovnega. Ker me pač to zanima." (Neja, 23)

"Ali smo ostali v šolstvu ali pa bi postali socialni problem že takrat, ker za slepe praktično ni bilo služb. S fizičnim delom si ne bi mogla pomagat." (Petra, 26)

"Je škoda, ker velja prepričanje, da en slep ni sposoben študirati kemije." (Petra, 26)

Na drugi strani nekateri med njimi izpostavljajo, da drugi možnosti niti niso imeli in resno opozarjajo na ovire, s katerimi so se soočali. Za slepe in slabovidne je tako po njihovem najbolje, da čim dlje ostanejo v formalnem sistemu izobraževanja. Obstajajo delovna mesta, ki ne zahtevajo visoke izobrazbe (kot primere navajajo maserje, svetovalce, receptorje),

vendar so jih spodbujali k nadaljevanju študija. Po mnenju intervjuvanke se slepe in slabovidne namenoma spodbuja k nadaljevanju izobraževanja, saj se jim dopoveduje, da drugih možnosti niti nimajo. Pri tem jih usmerjajo predvsem v družboslovne smeri študijev, vendar moramo vedeti, da niso vsi slepi in slabovidni "rojeni" družboslovci. Del odgovornosti tega problema nosi visoko šolstvo samo, daj se ni sposobno prilagoditi potrebam slepih in slabovidnih študentov. Del pa je tudi na strani samih slepih in slabovidnih, ki se ne usmerjajo v naravoslovne predmete že v osnovno- in srednješolskem izobraževanju.

"/.../ da bodo najlažje prišli skozi z družboslovjem." (Petra, 26)

"Da imamo vsi veselje do dela z ljudmi, ne pa, bom rekla, z materijo oziroma z naravoslovjem kot takim." (Petra, 26)

Poseben primer je intervjuvanec Miha (24), ki je bil prisiljen v zamenjavo študija ravno zaradi slepote. Je edini med intervjuvanci, ki ni slep od rojstva dalje. Tako zaradi kasnejše oslepitve ni bil zmožen nadaljevanja študija na Fakulteti za elektrotehniko in se je preusmeril na družboslovno smer, in sicer na Ekonomsko fakulteto. Za spremembo se je odločil na podlagi zanimanja za ekonomijo, vendar je priznal, da niti ni vedel, kako bo študij potekal oziroma ali bo imel pri študiju kaj težav in kako se bo prilagodil samemu načinu študija. Pri tem moram poudariti, da slepi in slabovidni študentje, ki oslepijo kasneje, nimajo celovite rehabilitacije.

Pri odločitvah o nadaljnjem študiju so intervjuvancem pomagali prijatelji in znanci, ki so jim opisovali sam potek študija na različnih fakultetah in različnih smereh študija.

Za bodoče diplomante so pomembne pridobljene kompetence, ki si jih pridobijo s poglobljanjem svojega pridobljenega znanja. Z načrtovanjem in spremljanjem lahko študentom invalidom postanejo dostopne tudi strokovne prakse, laboratorijske in terenske vaje (Bera in ostali 2010, 26). S tem bi slepim in slabovidnim omogočili tudi študij na naravoslovnih smereh in razširitev možnosti študiranja. Intervjuvance pri njihovi odločitvi za nadaljevanje študija slepota oziroma slabovidnost ni ovirala, ampak jim je dajala še večjo motivacijo, da naredijo nekaj iz svojega življenja. Pri izbiri nadaljevanja študija so se odločali na podlagi svojega zanimanja, ambicij, možnosti. Pri tem moram poudariti, da je njihov motiv za nadaljevanje študija povezan tudi s splošno predstavo, da druge izbire niti nimajo. Čeprav so skoraj vsi v prvi vrsti omenjali zanimanje in ambicije po pridobivanju novega znanja, pa lahko v ozadju njihovih odgovorov opazimo strah pred nazadovanjem in nezmožnostjo

pridobitve delovnega mesta. Prepričani so, da jim bo le visoka stopnja izobrazbe pripomogla pri pridobitvi delovnega mesta in da so lahko samo z visoko izobrazbo konkurenčni svojim videčim sovrstnikom.

4.2.2 Izkušnje iz preteklega šolanja

S podatki o izkušnjah o preteklem šolanju sem želela preveriti, ali so kakšne razlike med slepimi in slabovidnimi, ki so se šolali v rednih šolah, in tistimi, ki so se šolali v Zavodu za slepo in slabovidno mladino Ljubljana. Polovica intervjuvancev je osnovno šolo obiskovala v Zavodu za slepo in slabovidno mladino Ljubljana, kjer so se seznanili z ustreznimi pripomočki in kjer je bil pouk prilagojen njihovim zmožnostim vida. Dva izmed njiju sta potem nadaljevala šolanje v Centru slepih in slabovidnih v Škofji Loki, kjer je srednja šola prilagojena slepim in slabovidnim. Preostali so osnovno šolo obiskovali v rednih programih. Intervjuvanci v svojih odgovorih priznavajo, da jim je šolanje v Zavodu po eni strani olajšalo izobraževanje. Medtem ko se tisti, ki so se izobraževali v rednih šolah, pritožujejo nad neprilagojenostjo pripomočkov in učnega gradiva. Pri tem pa poudarjajo inovativnost in predanost svojih učiteljev, ki so jim želeli olajšati šolanje. Mnoge stvari so se morali spomniti sami (matematične formule). Na to težavo so opozorili tudi tisti, ki so se šolali v Zavodu, ki menijo, da bi s šolanjem v rednih šolah imeli večje probleme.

"Edino, kar se tiče srednje šole, bi samo eno stvar pripomnil: tam so nas veliko "ujčkali". Jaz sem imel na fakulteti veliko problemov. Nisem imel delovnih navad in takih stvari. Tako da, kar se tiče fakultete in srednje šole, je razlika, ampak pri nas je bila pa še večja. Ne vem. Jaz sem srednjo šolo z levo roko naredil." (Zvone, 27)

"Ja, slabost tega, da sem bil na redni šoli, je v prilagajanju gradiva, ki je ali pa ga ni. V osnovni in srednji šoli še nekako, na fakulteti pa je to nekako bolj tako." (Uroš, 25)

"v rednih šolah učitelji ne poznajo načine dela, ni pripomočkov. Recimo predvsem za matematiko." (Tine, 25)

Prav predmet matematiko je izpostavil tudi intervjuvanec Rado (22), ki je govoril o težavah pri težjih matematičnih funkcijah, kjer so se morali česa tudi na novo izmisliti, da je lahko sledil pouku. Poudaril je, da so učbeniki in delovni zvezki ter sam proces izobraževanja narejeni za osnovno in deloma srednjo poklicno šolo. Težave pa se pojavijo pri gimnazijskem

poteku šolanja in v nadaljevanju izobraževanja, kjer učbeniki in pripomočki za učenje niso prilagojeni slepim in slabovidnim. Pri tem je izpostavil veliko tolerance in zanimanja profesorjev za njegovo slepoto. Tako je njegova razredničarka hodila tudi na seminarje na Zavod za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani, kjer se je seznanila s praktičnimi rešitvami za pomoč pri njegovem izobraževanju.

Poučevanje slepih in slabovidnih je lahko zelo velik izziv, saj se morajo učitelji spopadati z inovativnimi pristopi učenja, kar od njih zahteva veliko angažiranosti, predvsem pri vključevanju slepih in slabovidnih v redne izobraževalne ustanove. Sama vključenost slepega ali slabovidnega učenca v rednih šolah lahko zaživi le ob podpori vseh sodelujočih (učencev, učiteljev, staršev, šole in specialne ustanove). Pri vključitvi slepega ali slabovidnega v redno šolanje je pomembna tudi pravilna informiranost in ozaveščanje okolice. Slep ali slaboviden učenec ne sme postati breme za šolo. Pri kasnejši oslepitvi je vključevanje v redne šole težje, saj se mora slep ali slaboviden naučiti dela s pripomočki, se usposobiti v orientaciji, socializaciji in komunikaciji ter biti računalniško pismen (Brvar 2010, 8–14).

Med tistimi, ki so osnovno šolo obiskovali v rednih izobraževalnih sistemih, je bila tudi Neja, ki je imela občutek, da so v osnovni šoli za njih bolj skrbeli, da so bili pomembni tako družina kot učitelji, ter da so bili bolj povezani med seboj.

"So bili podpora oziroma opora." (Neja, 23)

Ker je hodila na osnovno šolo v domačem kraju, je imela občutek večje povezanosti med sošolci in sošolkami, ki so jo sprejeli brez predsodkov. V času srednješolskega izobraževanja je stanovala v Zavodu za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani in je

"bila res srečna, da sem lahko ven hodila in imela stik z videčimi. Ker ostali, ki so bili tam. Pač ni dobro za njih, da so samo med svojo skupino. Če si slep ali slaboviden, ali pa kakšna druga motnja, recimo gluha ali na vozičku, mislim, da ni ravno najbolje, da si v nekem zavodu zaprt, med sebi enakimi in nimaš stika z drugimi. Saj je prav, da izobražujejo in ti olajšajo življenje, vendar je na srečo sedaj trend, da se otroke vključuje v redne šole in mislim, da je to prav. V Zavodu se mi zdi, da preveč zapirajo." (Neja, 23)

Intervjuvanci imajo različna mnenja o Zavodu in šolanju v njem. Predvsem tisti, ki so se šolali v rednih izobraževalnih sistemih, so mnenja, da bi bilo potrebno slepe in slabovidne bolj vključevati v redna izobraževanja in tako tudi informirati širšo javnost. Ne strinjajo se o

"zapiranju" slepih in slabovidnih v razne zavode. Med tistimi, ki so obiskovali šolanje v Zavodu, pa prevladuje mnenje, da je bilo to za njih koristno, saj so se na ta način naučili živeti s svojo slepoto. So mnenja, da so v Zavodu prisotni usposobljeni delavci, ki so jih naučili se živeti s slepoto.

4.2.3 Študij in prilagoditve

4.2.3.1 Izvedba študija

Umestitev slepega ali slabovidnega študenta v redne visokošolske izobraževalne sisteme lahko pomeni problem za samega študenta, predavatelja in ostale videče študente. Pogoj za uspešno delo s slepim ali slabovidnim študentom je seznanitev s temeljnimi značilnostmi letga. Slepemu ali slabovidnemu študentu je potrebno omogočiti dostop do učnih prostorov in prilagoditi učni prostor njegovim potrebam, prilagoditi komunikacijo in posredovanje študijskih informacij, prilagoditi mu je potrebno opravljanje študijskih obveznosti, uporabo računalniške in laboratorijske opreme, praktično in terensko usposabljanje, študijsko gradivo, ocenjevanje pisnih izdelkov, govornih nastopov in ustnega dela izpita. Pred samim izobraževanjem takega študenta se je potrebno informirati o možnostih poučevanja, pripomočkih itd. (Bera in drugi 2010, 53–56).

Pri prisotnosti slepega ali slabovidnega študenta je pomembno, da se profesor seznanijo z njegovimi potrebami in funkcioniranjem. Seznaniti se mora z značilnostmi poučevanja slepih in slabovidnih, upoštevati individualne potrebe in specialne metodično-didaktične prilagoditve. Samo formalno stanje vida profesorju ne pove veliko, pomembna je praktična prizadetost vida. Po drugi strani pa je naloga slepega ali slabovidnega, da opozori na svojo drugačnost in s tem profesorju omogoči, da se nanjo odzove. S samoiniciativnim pristopom do profesorja se tako lahko rešijo mnoge težave pri izobraževanju. Od komunikativnosti in odprtosti slepega ali slabovidnega študenta je v precejšnji meri odvisna pomoč oziroma odziv profesorjev in ostalih, ki so udeleženi pri izobraževanju (Brvar 2010, 16–17).

Intervjuvanci nimajo slabih izkušenj s profesorji. Odnos profesorjev je v večini primerov korekten. Profesorji se slepim in slabovidnim študentom poskušajo prilagoditi, kolikor je v njihovi moči. Tako opisujejo različne izkušnje, ki so jih doživeli tekom študija.

"Ena profesorica me je celo povabila na govorilne, ker je rekla, da jo zanima, kako jaz delam oziroma kaj je potrebno prilagoditi, glede na to, da nekega materiala ni dajala ven na vajah. Ni bilo potrebno samo prilagajanje. Samo, da ona ve, kako delam, kaj delam. In je bilo res super. Super izkušnja. Ti da en pogum, da greš še do drugih profesorjev in vprašaš." (Rado, 22)

Pri opravljanju izpitov se intervjuvanci skupaj s posameznim profesorjem dogovorijo, ali bodo izpite opravljali ustno ali pisno. Če izberejo pisno, dobijo nekateri povečane izpite, drugi pa izpite na USB ključku, ki ga potem odprejo na svojem računalniku in rešujejo preko programov. Vsi imajo po zakonu dodeljen podaljšan čas pisanja in niso pri tem imeli nobenih težav. V večini primerov komunicirajo neposredno s samim profesorjem predmeta, pri katerem odpravljajo izpite.

"Dobim podaljšan čas brez gledanja v zakonik in ne vem kaj. Dobim podaljšan čas, kolikor ga želim oziroma kolikor ga po mnenju profesorjev rabim. In po navadi po njihovem mnenju ne rabim premalo." (Rado, 22)

"Ja, pa v bistvu grem jaz tja kakor. Mislim, bom rekla normalni, sedaj se to malo čudno sliši, študent. Jaz edino prosim za povečavo tiska in podaljšan čas pisanja izpitov." (Neja, 23)

"Večina profesorjev je zelo razumevajočih in se da z njimi pogovoriti. Včasih se zgodi, da kakšen profesor med predavanjem prosojnic ali če kdaj kaj nariše na tablo, ne opiše dovolj natančno." (Mojca, 23)

Intervjuvanci študijsko snov dobijo od posameznega profesorja v elektronski obliki. Pri tem poudarjajo, da večjih težav s pridobitvijo študijske snovi niso imeli. V večini primerov so se obrnili neposredno na samega profesorja, ki je izvajal predmet in se dogovorili z njim. V kolikor je bilo študijsko gradivo neprilagojeno, so se obrnili na Zvezo ali Društvo, kjer so jim pomagali s preslikavo gradiva v njih dostopno obliko. Pomoč so potrebovali predvsem pri elementih, ki niso bili posebej opisani (grafi, tabele, formule itd.). V kolikor predavanjem ne morejo slediti, si pomagajo z zapiski sošolcev in sošolk.

"Računalnika se mi pa po pravici povedano ne da tovoriti na faks. Lahko bi bilo lažje. Si raje potem kakšne zapiske dobim, če imam pomanjkljive." (Neja, 23)

"Prvi in drugi letnik so bili predvsem matematični predmeti in je bil problem slediti predavanju, ker so večinoma pisali na tablo. Potem so nekateri imeli še prosojnice. Ne elektronske, ampak na grafoskopu in je bilo še zelo za časom vse skupaj. Tako da je bil tukaj tudi problem. Drugače pa ti ne preostane drugega kot kopiranje zapiskov od drugih." (Uroš, 25)

"Tudi pri pouku je tako, da večina profesorjev ne vidi problema, če jih poprosim, če mi lahko črkujejo. Glede na to, da napišejo na tablo kakšno besedo. Na kakšnih lektorskih se zgodi, da reče nekemu, ali lahko on črkuje. Pač, da vadijo ali kar koli." (Rado, 22)

4.2.3.2 Prostorski dostop

Glede dostopa do same fakultete intervjuvanci omenjajo predvsem težave pri avtobusnem prevozu. Imajo težave pri prepoznavanju števil avtobusov. Nekateri med njimi si pomagajo s posebnimi daljnogledi, vendar je to zamudno, tako da raje počakajo in povprašajo šoferja. V kolikor je kdo na avtobusni postaji, se obrnejo tudi nanj in večinoma so jim ljudje pripravljene pomagati. Okolica lažje priskoči na pomoč slepih in slabovidnim, ki uporabljajo belo palico. Več neprijetnosti se je pripetilo slabovidnim, ki ne uporabljajo bele palice, kot enega izmed najprepoznavnejših simbolov njihove slepote. Pri premagovanju logističnih težav je intervjuvancem na začetku njihovega študija omogočen tečaj orientacije, kjer se naučijo osnovnih poti do fakultete in najpomembnejših točk.

Kot pravi van Dyck (1992, 7) imajo slepi in slabovidni svoje noge in se lahko gibljejo, le včasih potrebujejo pomoč (povemo številko avtobusa, pokažemo oprijemalo itd.). Velika večina slepih ne potrebuje pomoči, saj svojo neodvisnost cenijo mnogo bolj kot pomoč, ki bi jim lahko prinesla hipno olajšanje (van Dyck 1992, 8–9).

"Malo skačem in me včasih malo čudno gledajo, ampak briga me." (Neja, 23)

"Ko enkrat osvojiš pot, ni problemov." (Petra, 26)

"Moral bi se še kakšno "plan b" pot naučiti ali pa kakšno tako brez avtobusa." (Rado, 22.)

Edini, ki je izpostavil probleme pri dostopu do fakultete, je bil intervjuvanec Miha, ki se je moral s poslabšanjem vida spoprijeti tekom študija. Izpostavil je predvsem premalo označb, ki bi mu pomagale pri orientaciji v samem prostoru (talne oznake, oznake za predavalnice, zvočne oznake itd.). Tudi pri premagovanju logističnih težav se velikokrat obrne na Društvo

študentov invalidov, ki ga pridejo iskati in ga prepeljejo od točke A do točke B. Glede avtobusnih prevozov razmišlja, kako bi lahko izboljšali samo storitev za slepe in slabovidne. Skupaj z Ljubljanskim potniškim prometom razmišljajo o posebnem čipu, ki bi ga slepi imeli na palici in bi ta zaznal prihod avtobusa ter jim povedal številko le-tega. Zatakne se seveda pri financiranju takšnega sistema in dejstvu, da veliko slepih oziroma slabovidnih ljudi ne uporablja palice.

"Za tiste, ki so kasneje oslepel, da ni celovite rehabilitacije. Ni celovite podpore glede programske opreme" (Miha, 24)

V tem vidi tudi največjo oviro, ki bi slepim in slabovidnim, ki so oslepel ali izgubili vid kasneje, onemogočala nadaljevanje študija. Poudarja, da ni celovite rehabilitacije (v smislu delavnic prilagoditev na novo nastalo situacijo) in sistemske organiziranosti. V zelo kratkem času se morajo prilagoditi na nastalo situacijo in se spoprijeti s težavami. Pri tem pa priznava, da je del krivde tudi na njegovi strani, saj sam zelo težko prosi za pomoč.

Večina intervjuvancev je tekom študija prebivala v študentskem domu, kjer kakršnih koli prilagoditev ni potrebovala, saj imajo še dovolj ohranjenega vida, da lahko sami poskrbijo zase. Pomoč staršev omenjajo predvsem pri urejanju dokumentacije; vloge za podaljšanje bivanja v študentskem domu, branje položnic in drugo. Drugače tekom študijskega leta stanujejo v študentskih domih, ki so najbližje njihovi fakulteti. Nekateri med njimi stanujejo v študentskem domu, ki je prilagojen za študente invalide in se lahko za pomoč obrnejo na njihove asistente, vendar poskušajo vsi biti čim bolj samostojni in neodvisni od pomoči prijateljev, znancev ali družine. Za pomoč poprosijo le v nujnih primerih, ko sami ne najdejo rešitev.

"Slepemu uradno ne pripada asistent, vendar, če kaj rabiš, greš lahko dol, kjer so študentje na vozičkih in vprašaš tam kakšnega asistenta. Če lahko pomaga smeti odnesti ali pa če te lahko usmerja tja in tja. Ni problema." (Rado, 22)

Ena izmed intervjuvank poudarja tudi pomanjkljivost v samem mišljenju študentov invalidov, ki se zavzemajo samo za svojo skupino invalidov. Tako poda primer študentov invalidov na vozičkih, ki so se zavzemali za klančine na pločnikih. Te klančine pa so po drugi strani postale težava za nekoga, ki uporablja belo palico, saj se le-ta orientira po robniku pločnika, ki ga kar na enkrat ni bilo več. Slep človek tako ni imel nobene oznake na tleh, da se bliža

cesti oziroma da že stoji na njej. Njeno mnenje je, da ni dobro, da se sistem spremeni samo za eno skupino ljudi, saj "s tem postaviš oviro drugi". Govori se samo o opremljenosti slepega oziroma slabovidnega, da bo ta čim bolje funkcioniral v prostoru, ni pa nobenega govora o sami družbi, da bi le-ta organizirala študijski proces oziroma sam prostor, tako da bo prijazen tako do slepega oziroma slabovidnega kot tudi do drugih invalidov.

"Ni pa, kako lahko mi kot družba oziroma lahko rečemo kot fakulteta organiziramo študijski proces in prilagodimo sam prostor, ki bo prijazen slepemu in slabovidnemu in tudi ostalim invalidom. Jaz se nikoli nisem oziroma kadar smo se zavzemali za slepe in slabovidne, se nikoli nisem zavzemala samo za našo skupino, ker to je napačno." (Petra, 26)

4.2.4 Pomoč pri premagovanju ovir

Van Dyck (1992, 4) omenja, da velja zlato pravilo, ki pravi, da se slepega oziroma slabovidnega najprej povpraša, če mu lahko pomagamo, šele nato mu priskočimo na pomoč. S tem mu pokažemo, da spoštujemo njegovo osebnost. Brvar (2010, 17–18) pa navaja, da je pomoč sošolcev in ostalih odvisna tudi od komunikativnosti in odprtosti slepega oziroma slabovidnega človeka. Te pomoči pa je lahko kaj hitro preveč, zato moramo biti pozorni, da slepega ali slabovidnega nenamensko ne spodbujamo k nazadovanju. Poskušamo pomagati, tako da ga spodbujamo k večji samostojnosti in neodvisnosti.

4.2.4.1 Formalna pomoč

V času šolanja v rednih osnovnih in srednjih šolah so slepim in slabovidnim dodeljeni tiflopedagogi, ki njim in učiteljem pomagajo pri učenju. S končanjem srednješolskega izobraževanja se ukinja tudi tiflopedagoška pomoč. Zanimalo me je, ali slepi in slabovidni pogrešajo takšno pomoč ali so mnenja, da pomoči ne rabijo več in je čas, da se osamosvojijo.

Intervjuvanci so bili enotni, da pomoči tiflopedagoga ne potrebujejo več. Poskušajo se sami spopasti s problemi in jih tudi sami rešiti.

"Faks je pa že nekako tako obdobje, ko moraš začeti skrbeti sam zase." (Rado, 22)

"Pomoči tiflopedagoga ne pogrešam, ker se s profesorji glede prilagoditev lahko dogovarjam sama." (Mojca, 23)

"Ne rabim več. Se sama najdem in ne rabim nobene pomoči." (Neja, 23)

4.2.4.2 Pomoč društev

Poudarjajo, da pomoč potrebujejo le pri učnem gradivu in se zanj zmenijo s posameznimi profesorji, tako da pomoči niti ne potrebujejo. V kolikor potrebujejo pomoč pri prilagajanju učnega gradiva, se obrnejo na društva oziroma zveze. Vsi so vključeni v Zvezo društev slepih in slabovidnih Ljubljana ter Društvo študentov invalidov Slovenije. Društva jim pomagajo predvsem pri pridobitvi pripomočkov za študij oziroma iskanju Lions klubov, ki jim potem finančno pomagajo. Na pomoč države lahko računajo le v osnovni in srednji šoli, nato pa jim ta pomagala le preko štipendij in dodatka za študente s posebnimi potrebami. Lions klubi jim tako priskrbijo denar za nakup elektronskih lup oziroma povečav in računalnikov. Društvo študentov invalidov Slovenije jih omogoča tudi brezplačno fotokopiranje študijskega gradiva. Zveza in Društvo se ukvarjata tudi s snemanjem knjig v mp3 obliko ter na ta način pomagata slepim in slabovidnim študentom.

"Brez Lions društev ne bi bilo nič." (Petra, 26)

"Z nakupom pripomočkov je na pomoč včasih priskočil Lions klub, včasih medobčinsko društvo. Lions klub mi je kupil računalnik. To že pred leti. Potem ljubljansko medobčinsko društvo mi je financiralo elektronsko lupo oziroma povečevalo." (Uroš, 25)

"Kar rabim, je prenosnik in brajeva vrstica. Zdaj to so mi kupili Lions klub. Sedaj pa, ko se bo pokvarilo, pa ne vem, kako bo. Bo potrebno spet nekoga poiskati. Zakonsko bi naj ti država priskrbela ... no to je mišljeno bolj za srednjo oziroma osnovno šolo ... pripomočke. Pri študiju pa razen štipendije in dodatka, ki ga dobiš pri štipendiji, pa ni nekaj posebej." (Tine, 25)

4.2.4.3 Pomoč družine

Vsi intervjuvanci omenjajo tudi pomoč staršev. Ti jim pomagajo na različne načine. Omenjajo predvsem pomoč pri izpolnjevanju birokratskih zadev in njihovo finančno pomoč.

"Več ali manj mi je mama pomagala. Se pravi pomoč staršev je bila najbolj pomembna." (Uroš, 25)

"Z ekonomskega vidika, ker, če ti lahko nudijo, je fino. Pač meni ni bilo slabo, ampak niso mi mogli nuditi elektronske lupe. Je bila prevelik zalogaj in meni slučajno ni na pamet prišlo, da bi zahtevala to. Tako da je bilo fino, da so mi lahko Lionsi pomagali. Tri tisoč in več. Če pogledaš družinski proračun, je to zelo veliko." (Petra, 26)

"Pri urejanju bivanja so mi pomagali starši in mi še vedno pomagajo. V smislu pomoči pri izpolnjevanju vloge za podaljšanje bivanja v študentskem domu vsako leto." (Mojca, 23)

4.2.4.4 Pomoč sošolcev

Pomoč sošolcev je dobrodošla, vendar odvisna od tega, koliko pomoči slepi in slabovidni študentje potrebujejo in sprejemajo. Sošolci in sošolke so intervjuvancem pomagali predvsem z zapiski in orientacijo v samem prostoru. Pri navezovanju tesnejših prijateljskih vezi s sošolci oziroma sošolkami so imeli nekateri intervjuvanci težave. Mnenja so, da se okolica ni znala spopasti z njihovo "drugačnostjo". Sovrstniki so se na začetku bali, ker niso vedeli, kako naj pristopijo do njih. Po drugi strani pa se tudi intervjuvanci niso samoiniciativno vključevali v študijske skupine.

"Toliko, kot sem jaz želela. Jim dovolila, da mi pomagajo. Saj je kdo tudi ponudil pomoč, pa pač ni bila potrebna. Predvsem zapiski, saj drugega ni bilo." (Petra, 26)

"Mogoče se jaz nisem dovolj dobro vklopil. Da bi sedaj kdo samostojno ponudil. Ja, saj zdravo, zdravo in tako naprej še. Nekaj več pa ne. Samoiniciativno ostali ne, jaz sam pa tudi ne. Nisem tak." (Miha, 24)

"V prvih in drugih letnikih se te izogibajo, ker ne vedo, kako bi pristopili do tebe, kaj bi rekli. Malo se te bojijo in tako. Nekih velikih stikov ne navežeš. Z nekaterimi ja, drugače pa ne z veliko ljudmi. Večino pa. Saj, če jih prosiš, ti naredijo in pomagajo, vendar se noben sam ne javi oziroma sam ponuja." (Tine, 25)

5 ZAKLJUČEK

Slepi in slabovidni se morajo naučiti, za videče ljudi, samoumevne stvari, kot so samostojna uporaba javnega prometa, varna hoja po mestu, poiskati morajo znati talne oznake, oznake v brajici ter zvočne informacije v javnih prostorih in na prostem. Vse te oznake pa morajo biti vedno tudi dostopne. Za slepega ali slabovidnega so mnoga vsakdanja opravila zahtevna. Videči otroci se jih naučijo s posnemanjem, kar pa za slepega ni mogoče, saj ne vidi, zato se morajo določenih spretnosti naučiti zavestno, medtem ko se videči otroci naučijo spontano s posnemanjem starejših (Brvar 2010, 50–51).

Na zastavljeno raziskovalno vprašanje, kolikšna je stopnja vključenosti v visokošolske programe izobraževanja, ne morem z gotovostjo odgovoriti, ker ne obstaja uradna evidenca, ki bi vodila števila slepih in slabovidnih, ki se izobražujejo v visokošolskem sistemu. Po eni strani je to spodbudna novica, saj to pomeni, da je slepih in slabovidnih malo, vendar po drugi strani nimamo realne slike, kolikšno naj bi bilo to majhno število slepih in slabovidnih študentov. Uradnih evidenc ne delajo niti na Univerzi v Ljubljani niti na Društvu študentov invalidov Slovenije, kjer si v večini primerov zavzemajo za celotno populacijo študentov invalidov, kamor poleg študentov z okvaro vida spadajo še gibalno ovirani, študentje z okvaro sluha ali govora ter študentje s kronično ali napredujočo boleznijo ali specifičnimi učnimi težavami. V društvo je trenutno vključenih 212 študentov (DŠIS 2012).

Pri izbiri smeri študija pri slepih in slabovidnih sem ugotovila, da so na izbiro vplivala predvsem pričakovanja in strah. Pričakovanja o možnosti boljšega življenja, ki si ga bodo zagotovili z visoko stopnjo izobrazbe in strah pred nazadovanjem in nezmožnostjo konkuriranja videčim vrstnikom na trgu delovne sile. Izkušnje preteklega šolanja so na nadaljevanje šolanja vplivale predvsem z vidika izbire smeri študija. Tako so intervjuvanci študentje družboslovnih smeri, čeprav težko verjamemo, da so vsi "rojeni družboslovci". Po eni strani je del tega problema visoko šolstvo, ki se ni sposobno prilagoditi na potrebe slepih in slabovidnih študentov oziroma jih že v začetku usmerja v družboslovje. Po drugi strani pa lahko del krivde vidimo tudi v samih slepih in slabovidnih, ki že v osnovi ne "naberejo" dovolj znanja iz naravoslovnih predmetov, kot je dejala ena izmed intervjuvank. Vendar, kot lahko zasledimo v literaturi, bi z načrtovanjem in spremljanjem študentom invalidom postale dostopne tudi strokovne prakse, laboratorijske vaje itd., s čimer bi se slepim in slabovidnim

omogočil študij tudi na naravoslovnih smereh in razširitev njihovih možnosti študiranja (Bera in ostali 2010, 26)

Z napredkom tehnologije se je spremenilo tudi življenje slepih in slabovidnih. Tem je na voljo večja in boljša izbira pripomočkov, vendar za določeno ceno. Kot sem omenila v svojem delu, jim določeni pripomočki pripadajo po zakonu, vendar sem v empirični raziskavi ugotovila, da je to za slepe in slabovidne premalo. Potrebujemo več, kot jim ponuja država oziroma zakonodaja, saj jih ta ne obravnava kot posameznike (posameznikova okvarjenost vida). Za dodatno pomoč se slepi in slabovidni tako obračajo na društva in Lions klube, ki prispevajo denar za nakup pripomočkov, ki jih potrebujejo pri študiju. Država jim sicer pomaga tudi v obliki dodatne finančne pomoči v obliki štipendiranja, subvencioniranja študentskih domov, prehrane itd. Intervjuvanci poudarjajo, da bi morala država celoviteje pristopiti k reševanju problemov, pri tem pa bi se moral sistem prilagoditi tako, da bi ustrezal vsem skupinam študentov invalidov in ne samo eni skupini, saj bi s tem postavili ovire drugi. Za uspešno študiranje slepih in slabovidnih študentov bi se morali prilagoditi vsakemu posamezniku posebej glede na njegove potrebe in želje. Seveda je to po eni strani skoraj utopična želja, po drugi pa sami intervjuvanci priznavajo, da se jim fakultete in profesorji poskušajo prilagoditi, kolikor je v njihovi moči.

Ovire, ki jih slepi in slabovidni naštevajo pri svojem študiju, se nanašajo predvsem na študijsko literaturo oziroma neprilagojenosti le-te, kar lahko razberemo tudi iz obstoječe literature. Pri premagovanju teh ovir jim pomagajo društva, ki jim študijsko snov prilagodijo v njih dostopno obliko. Zanimivo je, da slepi in slabovidni ne vidijo posebnih ovir pri premagovanju fizične dostopnosti do fakultete oziroma drugih pomembnih točk. Priznavajo, da potrebujejo pomoč, ko se prvič znajdejo na neznanem kraju, potem pa se zelo hitro sami orientirajo in ne potrebujejo pomoči. Predvsem njihova samostojnost in želja po samostojnosti velikokrat privedeta do tega, da odklonijo ponujeno pomoč. Po drugi strani pa opozarjajo na neozaveščenost širše javnosti o njihovi slepoti. Priznavajo, da imajo težave pri navezovanju stikov s sošolci, saj le-ti ne vedo kako pristopiti do njih. Nezmožnost navezovanja stikov slepih in slabovidnih oziroma njihova ne-samoiniciativnost pa lahko privede do socialne izključenosti le-teh. Slepi in slabovidni se tako sami postavljajo na marginalni rob družbe in obenem priznavajo, da bi sami morali narediti več, da bi to spremenili.

6 LITERATURA

Bera, Alenka, Matjaž Debevc, Alan Hrust, Suzana Kraljić, Matjaž Maletič, Nataša Mauko, ur. in Zoran Ren. 2010. *Prijazni študij za študente invalide: priporočila za prilagoditev študijskega procesa*. Ljubljana: Društvo študentov invalidov Slovenije.

Berle-Lakota, Andreja, Mirjam Počkar, Bojana Novak- Fajfar, Tanja Rener, Milica Antić G., Tanja Popit, Alojz Pluško in Marjana Ratkai-Ilič. 2004. *Sociologija*. Ljubljana: DZS.

Brvar, Roman. 2010. *Dotik znanja: slepi in slabovidni učenci v inkluzivni šoli*. Ljubljana: Modrijan.

Dyck, Herman van. 1992. *Ne tako, ampak tako: knjižica nasvetov za prijaznejše druženje s slepimi in slabovidnimi*. Ljubljana: SLS.

DŠIS. 2012. *Društvo študentov invalidov Slovenije*. Dostopno prek: <http://www.dsis-drustvo.si/predstavitev.html> (14. julij 2012).

Haralambos, Michael in Martin Holborn. 1999. *Sociologija: teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.

Kačič, Marino. 2007. Ocenjevanje samostojnosti odraslih slepih in slabovidnih. *Socialno delo* 46 (3): 145–155.

---, Branka Stirn Kranjc, Nataša Vidovič Valentinčič, Mirjana Hafnar, Darja Kobal Grum, Ingrid Žolgar Jerkovič, Mirna Šilih Štabuc, Brigita Drnovšek Olup, Tomaž Wraber in Bojana Uran. 2010. *Celovita rehabilitacija slepih in slabovidnih*. Ljubljana: Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije.

Kobal Grum, Darja in Barbara Kobal. 2006. *Zagotavljanje enakih možnosti za vzgojo in izobraževanje slepih in slabovidnih otrok v Sloveniji*. Ljubljana: Društvo za enake možnosti slepih.

--- 2009. *Poti do inkluzije*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

Lebarič, Nada, Kobal Grum Darja in Kolenc Janez. 2006. *Socialna integracija otrok s posebnimi potrebami*. Radovljica: Didakta.

Lions Klub Brnik. Dostopno prek: <http://www.lions-brnik.si/> (14. julij 2012).

Mayes, David G., Jos Bergham in Robert Salais. 2001. *Social exclusion and European policy*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, Inc.

Ministrstvo za šolstvo in šport. 2000. *Navodila za prilagojeno izvajanje programa osnovne šole za spele in slabovidne*. Dostopno prek: http://www.see-educoop.net/education_in/pdf/9letka/5-3.asp.htm (11. julij 2012).

Murn, Tatjana. 2002. *Kaj piše na tabli? Ne vidim prebrati: priročnik za načrtovanje in izvajanje pouka s slepim ali slabovidnim učencem*. Škofja Loka: Center slepih in slabovidnih.

Opara, Božidar. 2003. Otroci s posebnimi potrebami so del celotnega sistema vzgoje in izobraževanja. *Sodobna pedagogika* 54 (posebna izdaja): 36–51.

---, Andreja Barle Lakota, Bojana Globočnik, Darja Kobal Grum, Stane Košir, Marta Macedoni Lukšič, Darja Zorc, Ksenja Bregar Golobič, Nives Molan, Natalija Vovk Ornik in Karmen Klavžar. 2010. *Analiza vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami v Sloveniji*. Ljubljana: JRZ Pedagoški inštitut.

Padežnik, Stane in Nevenka Ahčan. 2005. *Vodnik po pravicah in ugodnostih slepih in slabovidnih oseb, ki izhajajo iz slovenske zakonodaje*. Ljubljana: Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije.

Rapuš Pavel, Jana. 2005. Ranljivost mladih pri soočanju z brezposelnostjo. *Socialna pedagogika* 9 (3): 329–360.

Resnikoff, Serge, Pascolini Donatella, Etya'ale Daniel, Kocur Ivo, Pararajasegaram Ramachandra, Ppkharel P. Gopal in Mariotti P. Silvio. 2004. *Global data on visual impairment in the year 2002*. Bulletin of the World Health Organization 82 (11): 844–851. Dostopno prek: http://whqlibdoc.who.int/bulletin/2004/Vol82-No11/bulletin_2004_82%2811%29_844-851.pdf (15. julij 2012).

Sardoč, Mitja. 2006. Pravice otrok s posebnimi potrebami do inkluzivnega izobraževanja. V *Otroci s posebnimi potrebami: integracija in inkluzija*, ur. Božidar Založnik, 9–14. Nova Gorica: Educa.

Slovar slovenskega knjižnega jezika. 2012. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Dostopno prek: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (11. julij 2012).

Šinko, Jelka. 2004. Moje izkušnje s slabovidnim otrokom. V *Otroci s posebnimi potrebami*, ur. Štefan Krapše, 109-112. Nova Gorica: Educa.

Trbanc, Martina. 1996. Socialna izključenost: koncept, obseg in značilnosti. V *Kakovost življenja v Sloveniji*, ur. Ivan Svetlik, 287–310. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Zavratnik Zimic, Simona. 2000. Koncept 'družbene izključenosti' v analizi marginalnih etničnih skupin. Primer začasnih beguncev in avtohtonih Romov. *Teorija in praksa* 37 (5): 832–848.

Židan, Alojzija. 2009. *Vzgoja za evropsko demokracijo: vzgoja mladih za demokracijo v 21. stoletju*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Žolgar Jerković, Ingrid in Aksinja Kermauner. 2006. Poznavanje slepih in slabovidnih učencev – pot do ustrezne obravnave. *Sodobna pedagogika* 57 (posebna izdaja): 376–393.

PRILOGA A: Vprašanja za intervju

Pozdravljeni,

sem Anica Blažič, študentka Analitske sociologije in pišem diplomsko delo z naslovom Vključenost slepih in slabovidnih v visokošolske izobraževalne sisteme. Z Vami želim opraviti intervju, ki je anonimen. S pridobljenimi podatki, ki jih bom dobila s tem intervjujem, bom poskušala razjasniti, kateri so vzroki za vključenost oziroma izključenost slepih in slabovidnih iz visokošolskih izobraževalnih sistemov.

1. Ali lahko za začetek poveste, ali ste slepi ali slabovidni?
2. Ali mi lahko opišete Vaše predhodno izobraževanje. Kakšne so vaše izkušnje glede šolanja pred vstopom na fakulteto?
3. Kateri je bil najpomembnejši razlog, da ste se odločili za nadaljevanje študija? Kaj študirate?
4. Kako ste se odločili oziroma izbrali fakulteto? Kateri dejavniki so vplivali na Vašo izbiro?
5. Kako vas obravnavajo profesorji (Vam posredujejo snov v elektronski obliki, razločno in glasno predavajo itd.)?
7. Kdo Vam sedaj (če kdo) pomaga pri študiju? Pogrešate pomoč tiflopedagoga?
8. V kolikšni meri Vam pomagajo ostali sošolci? So Vas sprejeli? Vam pomagajo pri orientaciji, posojajo zapiske, razložijo snov itd.?
9. Kako je s stroški študija? Vam kdo pomaga pri nakupu potrebnih pripomočkov?
10. Kakšna so bila Vaša pričakovanja pred študijem? Kakšna so sedaj?
11. Katere so največje pomanjkljivosti/slabosti študija?
12. Ali lahko izpostavite pozitivne vidike Vašega študija?
13. Če bi se ponovno odločali, ali bi si izbrali isto smer študija? Bi kaj spremenili?

14. Ste vključeni v kakšno društvo slepih in slabovidnih? Ali Vam slednje kaj pomaga pri stvareh povezanih s študijem?

15. Kateri so po Vašem mnenju največji razlogi za nadaljevanje študija med slepimi in slabovidnimi? Katere pa menite, da so najpomembnejše ovire, ki slepim in slabovidnim onemogočajo nadaljevanje izobraževanja?

16. Kje stanujete med študijskim letom (študentski dom, najemnik)? Kako ste si uredili bivanje, kdo Vam je pomagal pri tem?

17. Kakšen je dostop do Vaše fakultete (fizični dostop do fakultete, javni promet ipd.)? Vam kdo pomaga na poti do fakultete?